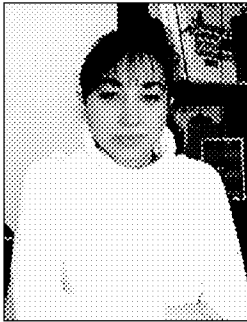

УДК 378.1

Скороходов В.А., Південнослов'янський інститут Київського славістичного університету

Скороходов Вадим Анатолійович – кандидат технічних наук, професор, ректор Південнослов'янського інституту Київського славістичного університету. Коло наукових інтересів: менеджмент вищої школи, педагогічний менеджмент, психологія менеджменту.

Куріченко А.Ю., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Куріченко Альона Юріївна – аспірант МДГУ ім. Петра Могили. Коло наукових інтересів: дисертаційне дослідження підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються актуальні тенденції змін у системі освіти України у зв'язку з розвитком ринкових відносин у суспільстві та вступом до Болонського процесу. Автори аналізують проблеми професійної підготовки вчителів у контексті педагогічного менеджменту. Подаються результати експериментального дослідження, які підтвердили необхідність упровадження педагогічного менеджменту у вищих навчальних закладах для забезпечення якісної підготовки майбутніх учителів.

The actual tendencies of the development of educational system in Ukraine, caused by the country's participation in Bologna process and the growth of relations based on the principles of market economics in the teaching sphere, are defined in the article. The authors analyze the problems of professional teachers' training in the context of pedagogical management. The results of the experimental research, which proved the necessity of inculcation of pedagogical management for the qualitative future teachers' training in higher educational establishments are given.

Актуальність теми. Україна нині знаходиться на шляху становлення ринкової економіки. Розвиток вищої освіти підпорядковується законам ринкової економіки. Тому відповідна ідеологія освітніх реформ набуває гострої актуальності. Водночас інтеграція нашої держави в європейський освітній простір передбачає вивчення досвіду організації навчання країн-учасниць. Альтернативні аспекти закордонної освіти можна запозичити та впровадити у вітчизняних вищих навчальних закладах так, щоб зберегти та помножити національні традиції. Всі ці процеси

спрямовані на удосконалення якості освіти. Забезпечити реалізацію відповідних дій зможуть тільки викладачі, які мислять та діють по-новому. Для цього ті, хто навчають мають володіти педагогічним менеджментом, який містить знання змісту управління, менеджменту та самоменеджменту, етики бізнесу, декількох мов, наявність в особистості рис бізнесмена, підприємця, організатора та лідера з високими духовними, творчими якостями. Вчителі, у будь-яку мить, повинні бути готові зайняти керівну посаду в закладі освіти, стати педагогічними менеджерами молодшої, середньої чи вищої

ланки. У Націо-нальній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті робиться акцент на необхідності залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, виховання лідерів у сфері освіти [1]. Цілком зрозуміло, що тільки педагогічні менеджери спроможні готувати необхідну державі конку-рентноспроможну генерацію відповідальних та етичних управлінців-лідерів, ділових людей, генераторів ідей, суб'єктів діяльності, які будуть володіти навичками планування та організації дій, прийняття швидких та ефективних рішень. Окрім названих позицій, сучасний учитель має відкривати власний бізнес в освіті, наприклад консалтингові або рекрутингові агентства, створювати різноманітні, особливо авторські, у тому числі платні, освітні послуги. Зазначимо, що США наполягли на тому, щоб сфера освіти входила до сектору послуг, торгівля якими регулюється Генеральною угодою Всесвітньої торго-вельної організації стосовно торгівлі послугами [2]. Воно набуло чинності 1 січня 1995 року та є першим багатостороннім і легальним підприємством, діяльність якого стосується бізнесу в освіті. У США торгівля освітніми послугами посідає п'яте місце серед прибуткових сфер послуг. У 1998 році на закритому ринку вони отримали 265 млрд доларів, що дало можливість забезпечити 4 млн населення робочими місцями. Політика країни спрямована на розвиток більш вільної торгівлі освітніми послугами. У зв'язку з цим відмітимо, що прийняття законів “Про освіту” та “Про комерційну діяльність” дає можливість розвитку ринку освітніх послуг і в Україні. Постановою Кабінету Міністрів від 20 січня 1997 року передбачено перелік платних освітніх послуг, зокрема різноманітних форм позаурочної діяльності, консультацій для різних категорій населення, лекторій та інших. Платні послуги сприяють залученню додаткових коштів фізичних і юри-дичних осіб, здійсненню пошуку нових джерел фінансування закладів освіти [3; 4]. Так, вищий навчальний заклад стає суб'єктом ринку. Ринок – це сукупність людей, які мають активний або потенційний інтерес до товару або послуги і здатні платити за неї. Освітня послуга – це специфічний товар, який створено з метою задоволення потреби людини в набутті певних знань, вмінь і навичок для їх подальшого використання в професійній діяльності [5]. Розвиток ринку освітніх послуг вимагає розробки нових методів та теорій для аналізу навчально-виховного процесу. І якщо розглядати навчальний процес як сферу надання освітніх послуг у суб'єкт-суб'єктному режимі, то студент (учень) представляється споживачем, а викладач (учитель) – педагогічним менеджером. Для забезпечення таких ринкових відносин серед учасників навчання, тому, хто навчає необхідно володіти педагогічним менеджментом.

Вивчення досліджень і публікацій, які торкаються педагогічного менеджменту, дозволяє констатувати, що цією проблемою цікавляться закордонні та вітчизняні вчені: Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін, Л. Даніленко, Г.Н. Волковський, Б.І. Корольов, В.Я. Бобров, В. Кароковський, А. Акайова, Б.Л. Вульфсон, В.А. Якунін, М.Л. Калініна, Л. Даніленко, В. Виноградський [6; 7; 8]. Соціальні аспекти педагогічного менеджменту вивчають Г. Єльнікова, В. Луговий, психологічні – І.П. Манюха, суто педагогічні – Л.В. Кондрашова, В.І. Ковальчук, В. Крижко, О.П. Мешанінов [7; 8; 9; 10]. Питання підготовки вчителів у контексті управління та менеджменту досліджуються спочатку 90-х років XX століття вченими В.П. Симоновим, Б. Єсиповичем, Ю.А. Конаржевським, В. Михальською (вчителі молодших класів), Г.Е. Гребенюк, С. Нікітчиною, В. Віно-градським (вчителі фізики та математики). У більшості названих досліджень прослідковується необхідність здійснення таких заходів:

- розбудови управлінської діяльності закладів освіти;
- визнання викладача як ефективного менеджера освітнього процесу;
- підготовки вчителів-менеджерів [6; 7; 8; 9].

Економічні та соціальні процеси, які протікають у нашій Батьківщині ставлять нові й нові вимоги до системи професійної освіти, вищих навчальних закладів та особистості того, хто навчає. І тому, особливо ретельного вивчення потребують проблеми навчання майбутніх вчителів з урахуванням сучасної кон'юнктури освіти.

Недостатньо дослідженими залишаються зміст, методи і форми підготовки майбутніх-вчителів гуманітарних, а особливо філологічних, спеціальностей до здійснення педагогічного менеджменту.

Метою нашого дослідження є висвітлення досвіду впровадження педагогічного менеджменту у вітчизняних вищих навчальних закладах з ціллю всебічного та гармонійного розвитку майбутніх вчителів.

Розглянемо плюралістичні погляди закордонних та вітчизняних вчених на поняття **педагогічний менеджмент**, яке тлумачать як “комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління педагогічними системами, який спрямований на підвищення ефективності їх функціонування та розвитку” [11]; “функцію, вид діяльності, що спрямовується на керівництво людьми в різноманітних групах, та галузь знань людини, яка допомагає здійснити цю функцію” [12]; “сукупність знань, необхідних сьогодні не тільки управлінцю, але й будь-якому спеціалісту” [13]; “елемент людської культури” [9]; “процес, науку та мистецтво, які спрямовані на генерацію, акумуляцію,

активацію та мобілізацію інтелектуального, духовного, фізичного, інтуїтивного потенціалів, а також трудових та фінансових ресурсів з метою конструктивного функціонування педагогічної системи” [14].

Дослідниками зазначаються такі **цілі педагогічного менеджменту**:

- визначення відповідності діяльності менеджерів освітнього процесу конкретним цілям та реальним планам соціально-економічного та духовного розвитку суспільства;
- ефективне та планомірне використання сил, засобів та часу усіх працівників навчального закладу та студентів;
- повнота, зіставлення, відсутність протиріч, взаємопов’язаність, конкретність і реальність визначених цілей та їх підпорядкування головній меті – вихованню, навчанню та розвитку людини як вільної, відповідальної та творчої особистості, формуванню у неї готовності до праці, активної життєвої позиції, наукового світогляду [11; 13].

На думку відомого педагога В.П. Симонова, у процесі підготовки майбутніх вчителів є два суб’єкти: той, хто навчає, та той, хто навчається, тобто викладач та студент. Вони є педагогічними менеджерами. Предметом діяльності педагогічного менеджера є діяльність керованого суб’єкта, продуктом праці – інформація, знаряддям праці – слово, мова, мовлення. Результатом роботи педагогічного менеджера є ступінь навченості, вихованості та розвитку другого суб’єкта менеджменту – того, хто навчається. Головна мета діяльності педагогічного менеджера в ринкових умовах – всебічний та гармонійний розвиток конкурентноспроможної особистості того, хто навчається. Конкурентноспроможність – це соціально-орієнтована система спроможностей і якостей особистості, яка характеризує її потенційні можливості у досягненні успіху (у навчанні, професійній та позапрофесійній діяльності), яка визначає адекватну індивідуальну поведінку в динамічних змінних умовах життя, яка забезпечує внутрішню впевненість у собі, гармонію із собою та оточуючим світом [15]. Для накопичення конкурентноспроможного потенціалу вчителя, потрібно готувати його до володіння педагогічним менеджментом, що передбачає наявність збалансованого інтелекту: знань іноземних мов, основ бізнесу, управління, менеджменту в освіті, етики. Підкреслимо, що необхідність тотальної бізнесової підготовки тих, хто навчається обґрунтували американські вчені на чолі з доктором Раном ще на початку 90-х років XX століття [16]. Вони вважали, що такі дисципліни як **економіка, бізнес та менеджмент** повинні вивчатися всіма учнями та вчителями

(викладачами). У зв’язку з цим у США (потім таким шляхом пішли країни, які розвиваються, наприклад Болгарія) у навчальні плани вищих закладів освіти були введені дисципліни, які мали створити підготовку фахівців, адекватну ринковій економіці країни. Особливо актуальним стало навчання студентів етики бізнесу та менеджменту. Саме етичність та неетичність дій бізнесменів або менеджерів визначає успішність чи занепад ринкових процесів у суспільстві. Для того, щоб розвивати ринковий потенціал членів суспільства в Америці створюють відповідну підготовку людини, починаючи з її шкільного віку. Автентичне навчання школярів у нашій країні зможуть забезпечити ті вчителі, які мають знання в сфері педагогічного менеджменту.

З метою з’ясування рівня володіння майбутніми вчителями педагогічним менеджментом, нами проводилося **експериментальне дослідження**. Ми розробили наукові інструментарії, які містять тести “Менеджмент”, “Педагогічний менеджмент”, “Етика в світлі педагогічного менеджменту”. Відповіді на дані тести чітко структуровані на

Назва тесту	Відповіді точні	Відповіді не зовсім точні	Відповіді неточні
Менеджмент	41	39	20
Педагогічний менеджмент	55	26	19
Етика в світлі педагогічного менеджменту	46	37	17

три категорії: точні, не зовсім точні та неточні. Так, на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей, зокрема філологів, які отримують кваліфікацію вчителя, **ми отримали результати проходження тестів**, які відображені у таблиці 1.

Таблиця 1
Кількісний та якісний аналіз знань студентів із загальних питань управління, менеджменту, педагогічного менеджменту та етики (%)

Серед 312 студентів, які відповідали на питання тестів, достатнє володіння поняттями управління та менеджмент виявили лише 8 %, а етики бізнесу – 17 %. В цілому, якщо розглянути детально відповіді окремо взятого студента, то можна побачити як точні, так і не зовсім точні та неточні. Наприклад, превалюють неточні відповіді стосовно поняття вчитель-менеджер, що є серйозним недоліком, який міститься в нерозумінні студентами сучасних вимог до професії вчителя. А це вказує на недосконалу якість знань, а значить на відсутність належної

якісної професійної підготовки в сфері педагогічного менеджменту. Слід відмітити, що наявні знання не посилюються з переходом студентів на наступний курс навчання. Це можна побачити у таблиці 2.

Зіставлення курсів	Відповіді точні	Відповіді не зовсім точні	Відповіді неточні
II	24 %	64 %	12 %
III	15 %	60 %	25 %

Таблиця 2
Порівняння кількісних показників знань студентів II та III курсів у сфері управління, менеджменту, педагогічного менеджменту та етики

Одночасно, проведене тестування свідчить про зацікавленість тих, хто навчається 72 % у вивченні дисциплін з управління, менеджменту та етики бізнесу. Потрібно відмітити, що підсумки усного опитування та письмового тестування працюючих учителів шкіл різних вікових категорій продемонстрували недостатній рівень володіння поняттями управління, менеджмент та вчитель-менеджер. Учителі шкіл пояснюють це тим, що вони у вищих навчальних закладах “не отримали професійних знань у сфері педагогічного менеджменту, хоча саме їх не вистачає для успішного навчання учнів, особливо в наш час”.

Таким чином, кількісний аналіз дозволив виявити низький рівень знань студентів-філологів у сфері педагогічного менеджменту, а якісний аналіз показав, що знання мають непрофесійний та хаотичний характер. Виконана дослідно-експериментальна робота дала підстави зробити висновок, що у вищих освітніх закладах не проводилася раніше та не проводиться в теперішньому часі професійна підготовка майбутніх учителів у сфері педагогічного менеджменту. Аналіз навчальних програм філологічних факультетів вищих навчальних закладів підтвердив названі явища. Відсутність професійної підготовки студентів-філологів у сфері управління, менеджменту, педагогічного менеджменту є серйозним недоліком, якого треба позбуватися вже зараз шляхом внесення автентичних дисциплін у робочі програми. Гостру необхідність перебудови організації навчання у вищих навчальних закладах доводить виявлена нами суперечність: розвиток ринкових відносин

системи освіти і відсутність відповідної підготовки вчителів.

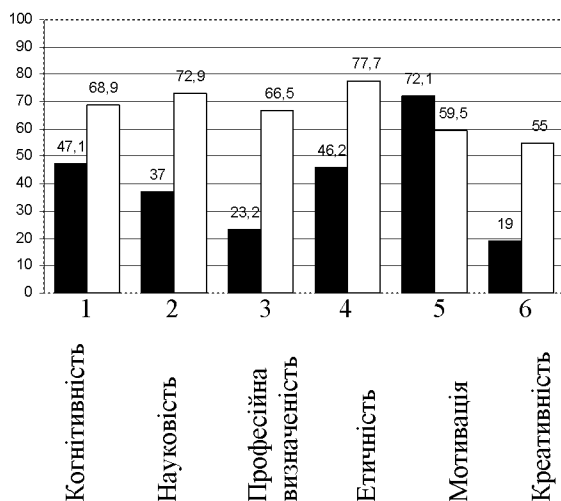
Для подолання цього недоліку ми експериментально внесли зміни в організацію навчального процесу декількох вищих навчальних закладів і впровадили авторську модель підготовки майбутніх учителів до здійснення педагогічного менеджменту. Її перший етап містив поглиблення студентів у поняття педагогічного менеджменту. Для досягнення поставленої мети, необхідно було ознайомити тих, хто навчається з бізнесом та менеджментом в освіті, надати їм плюралістичні тлумачення педагогічного менеджменту, розкрити його світовий досвід. Так, під час лекцій з педагогіки та психології та занять з мовних дисциплін студентам пояснювалася сучасна кон'юнктура освіти, розкривалися вимоги до вчителя XXI століття, доводилася важливість знань менеджменту для конкурентноспроможного професіонала. Другий етап реалізації моделі передбачав впровадження спецкурсу “Основи педагогічного менеджменту”, який містить поняття основ бізнесу (також у системі освіти), змісту управління, менеджменту та самоменеджменту в освіті, інтегрованої етики, яка складається з різних аспектів: біоетики, техноетики, екоетики, релігіоетики, філософської етики, літературної етики та етики бізнесу. Курс проводився з використанням деяких з аспектів закордонного досвіду навчання, зокрема діалогічних та проблемних лекцій, дуального навчання (із запрошенням вчених), мікрОВикладання, майстер- та бізнес-класів, психологічних та управлінських тренінгів. Підсумок апробації даної моделі, визначався на основі повторного використання наукових інструментаріїв з урахуванням розроблених нами 6 критеріїв, які характеризують кількісний та якісний рівень підготовки майбутніх учителів до здійснення педагогічного менеджменту:

1. Когнітивність (знання управління, менеджменту в освіті та педагогічного менеджменту);
2. Науковість (рівень володіння науковим змістом педагогічного менеджменту);

Назва тесту	Відповіді точні	Відповіді не зовсім точні	Відповіді неточні
Менеджмент	64	30	60
Педагогічний менеджмент	81	9	10
Етика в світлі педагогічного менеджменту	60	29	11

3. Професійна визначеність (орієнтація на професію вчителя);
4. Етичність (знання етики та самоменеджменту);
5. Мотивація (інтерес до подальшого вивчення педагогічного менеджменту);
6. Креативність (наявність творчих рис).

Результати реалізації в навчально-виховному процесі моделі підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту на основі повторного походження названих тестів можна побачити у таблиці 3.

Таблиця 3
Кількісний та якісний аналіз знань студентів із загальних питань управління, менеджменту, педагогічного менеджменту та етики після проходження спеціальної підготовки (%)

Згідно даних таблиці 3 ми бачимо позитивні зрушення в знаннях студентів експериментальних груп у кількості 120 осіб, які пройшли спеціальну підготовку до здійснення педагогічного менеджменту. Так знання менеджменту у майбутніх вчителів покращилися на 23 %, педагогічного менеджменту на 26 % та етики на 24 %.

Підсумки реалізації в навчально-виховному процесі моделі підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту за зазначеними критеріями, які виявлялися до та після її впровадження, відображені у діаграмі 1.

рівень знання студентів до проходження спеціального курсу
 рівень знання студентів після проходження спеціального курсу
Діаграма 1. Динаміка змін у знаннях студентів після впровадження в навчальний процес авторської

моделі підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту (%).

Діаграма наочно показує, що в основному просунення спостерігається у бік високого рівня якості складових готовності студентів експериментальних груп. Негативне зрушення на певному етапі в одній з експериментальних груп спостерігається лише у критерії мотивації. Незначне зниження інтересу до подальшого вивчення педагогічного менеджменту можна пояснити виявленим нами явищем “професійного міражу”. На нашу думку, “професійний міраж” – це вигадане уявлення студентів про власні знання, які вони вважають достатніми для подальшої професійної діяльності. Ми дійшли такого висновку, вивчивши досвід підготовки робітників суднобудівельних професій. Так, вченим І.М. Стариковим було виявлено явище “вигаданої майстерності” в процесі виконання електрозварниками професійних практичних вправ. Динаміка формування професійних навичок у електрозварників має свою особливість. Вона виявляється в тому, що на початковому етапі у більшості працівників швидкість виконання вправ зростає, а потім знижується. Цей етап можна назвати періодом “вигаданої майстерності”. Робітники втрачають інтерес до праці, швидкість дій на певному етапі, що вело до зниження якісних результатів, але після подолання цього періоду в них починався стабільний ріст якісних показників діяльності [17]. Наявність “професійного міражу” ми пояснюємо тим, що студентам вдається, що в результаті проходження спецпідготовки вони вже отримали достатні знання, вміння та навички для подальшої професійної діяльності. Підтвердженням цьому є зростання показнику критерію професійної визначеності. Треба відмітити, що інтерес студентів до вивчення педагогічного менеджменту, який було виявлено під час констатуючого експерименту, доводить той факт, що під час формуючого експерименту студенти побачили як нелегко їм дається позапрограмове навчання. Ті, хто навчаються, пояснюють, що їм не вистачає часу на вивчення додаткових дисциплін завдяки великому навантаженню у вищому навчальному закладі. І тому, феномен “професійного міражу” свідчить про необхідність впровадження грамотно розміщеної у навчальному навантаженні постійної професійної підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічному менеджменту.

Висновки. Підсумки проведеного нами дослідження доводять, що за умов впровадження спеціальної підготовки до здійснення педагогічного менеджменту, зростають кількісні та якісні показники знань майбутніх вчителів. І тому, у вищих навчальних закладах ми рекомендуємо вносити такі зміни:

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті / Освіта України. – 2002.
2. Галаган А.И. Проблемы присоединения к Генеральному соглашению ВТО по торговле услугами (ГАТС) в сфере образования: анализ мировых тенденций // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 2. – С. 235-253.
3. Боголіб Т.М. Принципи управління ВНЗом: Монографія. – К.: Т-во “Знання”, КОО. – 2003. – 160 с.
4. Скороходов В.А. Менеджмент вищої школи: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во ПСІ КСУ; вид-во ПП “Гінкул Г.Р.”, 2003. – 356 с.
5. Оболенська Т.Є. Маркетинг освітніх послуг: Монографія. – К.: Освіта України, 2005. – 184 с.
6. Вульфсон Б.А. Управление образованием на Западе: тенденции централизации и децентрализации // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 110-117.
7. Вища освіта України. – Додаток 3 (т. 3). – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К., 2006. – 528 с.
8. Підготовка фахівців з менеджменту: досвід та перспективи. Тези доповідей регіонального науково-практичного семінару. – Миколаїв: НУК. – 2006. – 91 с.
9. Крижко В. Теорія та практика менеджменту в освіті: Навчальний посібник. – 2-ге вид., допрацьоване. – К.: Освіта України, 2005. – 256 с.
10. Мещанинов О.П. Моделирование систем. Концептуальні моделі та стратегії: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 192 с.
11. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. – М., 1999. – 430 с.
12. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. – 183 с.
13. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой. – М., 1997. – 79 с.
14. Скороходов В.А., Стариков И.М., Куриченко А.Ю. Этика в педагогическом менеджменте / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной памяти педагога О.А. Казанского. – ЛГПУ, 2006. – С. 60-70.
15. Базылев Н., Базылева М. Основы бизнеса: Учебн. пособие. – Мн.: Мисанта, 2003. – 253 с.
16. Великов Н. Пазарът в системата на образованието / Славянска култура и образование. – София, 2001. – 152 с.
17. Стариков И.М. Технические средства для обучения рабочих судостроительных профессий. – Л.: Судостроение, 1980. – 156 с.